

E-LOGOS

ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY/99

ISSN 1211-0442

Ing. Jan Vorlíček: Objektivistická teorie pojmů (kritické zhodnocení významu)

Klíčová slova: Kinkor, Ayn Rand, objektivismus, epistemologie, pojem (koncept), existence, identita, identifikace, vnímání, vědomí, poznání, racionalita, etika (morálka), bůh

"Bez abstraktních idejí bys nebyl schopen zvládat konkrétní, jedinečné problémy všedních dní. Byl bys v pozici novorozence, pro kterého je každý předmět unikátním a bezprecedentním je-vem. Rozdíl mezi jeho a tvým mentálním stavem spočívá v počtu pojmových spojení, která vaše mysl vykonává. Ty nemáš jinou volbu, než spojovat svá pozorování, zkušenosti a znalosti do abstraktních myšlenek, tedy do principů. Zbývá ti pouze volba pravdivých či nepravdivých principů, racionálních či iracionálních, konzistentních či vzájemně si odporujících.

Ayn Rand (1905-1982)

(převzato z časopisu Svobodné rozhledy 4/98)

V předmluvě ke knize "Trh a stát: k čemu potřebujeme filozofii" její autor Jiří Kinkor říká: "Předkládanou knihu lze tedy chápat i jako pokus o upoutání pozornosti profesionálních filozofů ke studiu objektivistické filozofie, avšak hlavním mým cílem je oslovit široké spektrum čtenářů v oblasti společenských věd a zejména pak ekonomie. (str.7) " Osobně se domnívám, že ani jedno, ani druhé se mu pravděpodobně nezdaří.

Než přikročím samotnému předmětu své práce, tj. kritickému zhodnocení objektivistické teorie pojmů, s kterou jsem se seznámil ve výše uvedené knize, chtěl bych nejprve stručně popsat některé ideové premisy, z kterých J. Kinkor vychází a které formuluje předmluvě a úvodu ke své práci. Hned v prvním odstavci (str.5) se praví: "Život člověka závisí na tom, jak tvoří a používá pojmy. To, co ohrožuje moderní lidskou civilizaci, je pojmový chaos. Hlavním cílem této knihy je obhájit tyto teze. Oborem, který je plně odpovědný za pojmovou katastrofu soudobého světa, je filozofie. A pouze filozofie může naše pomalé, ale jisté směřování k destrukci zvrátit." O něco

dále (str.6) čteme: "Dnešní společnost je iracionální, protože spočívá na iracionální filozofii. Racionální společnost může vzniknout jen na bázi racionální filozofie." Sečteno a podtrženo nám autor těchto řádků vlastně říká, že dnešní (lidský) svět je naprosto iracionální, že se proto řítí do katastrofy, že na vině je současná iracionální filozofie a že spasit jej může jenom filozofie nová, zcela racionální. Tou je pak podle Kinkora objektivismus (a zejména pak objektivistická teorie pojmů) formulovaná americkou filozofkou A. Randovou v práci "Introduction to Objektivist Epistemology" (k bližšímu studiu pak doporučuje ještě komplexní systematický výklad objektivismu od Leonarda Peikoffa: "Objectivism: Philosophy of Ayn Rand"). Jestliže v předmluvě útočí J. Kinkor na veškeré soudobé *iracionální* myšlení lidstva obecně, pak v úvodu (nazvaném "od kolektivismu ke kolektivismu") si bere na mušku už jeho *konkrétní důsledek*, tzv. *altruisticko-kolektivistické etickou teorii*. "Ta je základem morálního a politického chaosu civilizace 20. století, ... (str. 9)". "Kolektivistická etika, jejímž vyústěním, oblasti politiky je etatismus, je negací metafyzické identity člověka jako člověka. Člověk se vždy rozhoduje mezi dvěma alternativami: sledovat svůj vlastní život a štěstí, nebo je nesledovat. Nesledovat svůj vlastní život znamená volit neexistenci, tedy volit smrt. Etika obětování sama sebe je rozumem nezdůvodnitelná, neospravedlnitelná, kontradiktorní. Člověk již samotným faktem, že žije, svou existenci akceptuje. Je-li jeho morálkou sebeobětování, svou existenci popírá. Kolektivismus ani altruismus nejsou idejemi filozoficky primárními, nýbrž jsou vyústěním teorií poznání, které vycházejí z ignorování racionální tvorby, významu, kontextu a hierarchie pojmů, ... (str. 10)". Kinkor rovněž tvrdí, že etatismus dominuje celé euroatlantické civilizaci a je tedy fikcí domnívat se, že západ zůstal věrný civilizačním hodnotám, jako jsou racionalita, právo svoboda, ... Kolektivisticko-altruistická morálka na západě jen není uplatňována ve své extrémní a konzistentní podobě, jako tomu bylo na východě. Transformace, která v naší zemi proběhla po roce 1989, byla tedy jen přechodem od jednoho typu kolektivismu (centrální plánování) k jinému (státní regulace), neboť politika je pouze odrazem filozofie politiků, a ta zůstala i nadále v zásadě kolektivistická. Není nic platné, že ekonomové poukazují na neefektivnost etatistických systémů, zásadní střet o svobodnou společnost totiž být sveden v oblasti filozofie. Kinkor tvrdí: "Po druhé světové válce došlo k epochálnímu zvratu v historii filozofie. Jedná se o objev, který je pro lidstvo existenčně nezbytný. Jde o to jej poznat a pochopit. Je jím objektivistická teorie pojmů, spojená se jménem americké filozofky Ayn Randové. (str.12)". A právě analýza objektivistická teorie pojmů (resp. její interpretace provedené J. Kinkorem ve výše uvedeném díle) je vlastním předmětem této práce.

Nejprve se pokusím stručně nastínit, jak chápou objektivisté pojem. Na straně 32 J. Kinkor píše: "Každé slovo, které používáme, kromě vlastních jmen, označuje pojem (koncept)." A dále (str. 33): "Konceptuální schopnost je lidskou formou poznání reality, ve které se člověk pohybuje a je její součástí. Koncept je produktem poznání a komunikovat znamená sdělovat toto poznání. Bez poznání nemá komunikace žádný smysl, protože není o čem komunikovat. Funkce pojmu jako prostředku sdělování poznání je tedy odvozená." Objektivisté tedy kritizují názor, že úloha pojmů spočívá v podstatě v komunikaci mezi různými subjekty. Primární úlohou pojmů není podle nich komunikace, nýbrž zpracování (roztřídění) informací, které registrují naše smysly o okolní realitě, do podoby, v které je naše vědomí schopno s nimi pracovat. Schopnost tvořit koncepty, které se specifickým způsobem vztahují na neomezený počet konkrétních případů, tak podle objektivistů překonává omezenou schopnost člověka uchovávat v paměti informace. "Omezení rozumu tedy tkví v tom, jak člověk realitu poznává, nikoli v tom, zda poznává či může poznat realitu. Způsob, jak subjekt realitu poznává, je dán identitou (povahou) tohoto subjektu. (str. 34)" Objektivismus nám tedy tvrdí, že poznání reality není nijak omezeno. Vjemové vnímání považují

objektivisté za nezbytně (axiomaticky) platné, protože nám je zprostředkovávají naše smysly a není tedy volní. "Pojem je výsledek volního procesu. Může být proto vytvořen správně nebo nesprávně. Každý pojem je proto třeba validovat, tj. identifikovat jeho vztah ke smyslově vnímané realitě. (str. 34)" Smyslové vnímání (zrak, sluch, čich, hmat, chuť) a vnitřní vnímání vlastních psychických stavů (introspekce) jsou onou absolutní referenční bází, která je kritériem správnosti (souladu s realitou). "Revoluční přínos Ayn Randové spočívá mimo jiné právě v tom, že odhalila povahu vědomí jako identifikace reality na rozdíl od dosavadního pojetí vědomí jako reprodukce či odrazu reality. ... Identifikovat realitu znamená identifikovat ji prostřednictvím nástroje identifikace - př. smyslového ústrojí, které také má a musí mít svou identitu, neboť vše co existuje, má svou identitu. ... Identita vědomí není diskvalifikujícím rysem vědomí, nýbrž nezbytně nutným atributem a součástí poznání. Poznání je a musí být vztahem subjektu a objektu poznání. Forma (jak?) poznání je dána identitou subjektu. Objekt poznání (co?) je dán identitou objektu. ... To, že smyslové poznání zpracovává informace o realitě, neznamená, že ji nějak deformuje nebo mění. (str. 35)" Výše uvedená tvrzení zdůvodňují objektivisté za pomoci formální logiky, a to zhruba následujícím způsobem (str. 36): "Samo smyslové vnímání je nutnou realitou, a tudíž pochybovat o smyslovém vnímání znamená pochybovat o jeho identitě, o identitě člověka, a tedy o jeho nezměnitelné realitě (existenci) a její identitě samotné. ... Označíme-li povahu (identitu) lidského smyslového vnímání jako A, znamená zpochybnění smyslového poznání zároveň přijetí i popření A. Produkt smyslového poznání (vjem) je - na rozdíl od výsledku konceptuálního poznání (pojmu) - součástí metafyzické reality. Jakákoli snaha (byť implicitní) o nápravu či zdokonalení našich smyslů je pokusem o změnu nezměnitelného-ho, o popření jejich identity. Co existuje, existuje. A je A."

Domnívám se, že prokázat nesmyslnost výše uvedených tvrzení, by bylo hračkou i pro malé, průměrně inteligentní dítě. Objektivisté totiž na předchozích řádcích neřekli v podstatě nic jiného, než že existence brýlí je naprosto nemožná (pokus o změnu nezměnitelného). Prokazovat, že brýle (či dnes kontaktní čočky) nejen existují, ale že (obvykle docela dobře) plní svůj účel, tj. nápravu a zdokonalení smyslového (zrakového) vnímání člověka, což dotyčnému jedinci značně usnadňuje a zpříjemňuje život, by bylo nošením sov do Atén. Tvrzení, že realitu nelze změnit, protože by to bylo popření její identity a tudíž existence samé prostě neobstojí. S vyvrácením tohoto základního axiому se pak celá objektivistická teorie pojmů hroutí jako domeček z karet. Celý objektivismus tak potká osud mnohem slavnějších starověkých aporií: chybné výchozí předpoklady pak nutně vedou (při správném použití pravidel formální logiky) k nesmyslným závěrům (u aporií k tvrzení, že pohyb neexistuje, u objektivismu k tomu, že nošení brýlí je popřením identity člověka a tudíž i jeho existence). Vidíme tedy zcela jasně, že celý *revoluční přínos Ayn Randové*, je vlastně pouze mnoho povyku pro nic. Není prostě pravdou, že A. Randová objevila onu objektivní bázi, která je měřítkem správnosti utváření pojmů. Domnívat se, že pouhé smyslové vnímání, které může být na tolik nejrozumnějších způsobů deformováno, je již samo o sobě identifikací reality, je prostě zásadní omyl. Identifikace reality, je prostě volním procesem, subjekt může identifikovat vnímanou realitu nesprávně, třeba právě proto, že ho nesprávně informují jeho smyslové orgány. Objektivismus se tváří, jako kdyby s definitivní platností vyřešil problémy, jimiž se noetika zabývá již tisíce let, ve skutečnosti však tento problém obešel přijetím dodatečných předpokladů, a je třeba zcela jasně říci: předpoklady, z nichž objektivismus vychází, jsou chybné, proto musí být chybné i závěry, k nimž dospěje.

Vidíme tedy, že objektivistická teorie pojmů je postavena na ztotožnění smyslového vnímání, které objektivisté považují za axiomaticky platné, s identifikací objektivní reality, která tak musí

být rovněž axiomaticky platná: subjekt prostě nemůže realitu identifikovat nesprávně, neboť smyslové vnímání není volným procesem a je tedy podle objektivistů axiomaticky platné. Tvorba pojmů pak navazuje na smyslové poznání (str. 36): "Pojem je produkt mentální diferenciaci a integrace v rámci kontextu všeho dosud poznaného. Diferenciace a integrace znamená klasifikování všech po-znaných charakteristik entit a jejich slučování do skupin podle jistých podstatných charakteristik, kterými se jednotlivé skupiny od sebe navzájem odlišují. Pojem však neobsahuje jen ty charakte-ristiky, kterými se daná skupina odlišuje od ostatních a kterými je definována. Pojem se vztahuje na všechny charakteristiky či atributy entit, jejichž je kondenzovaným vyjádřením, protože se vzta-huje k identitě všech subsumovaných entit." Definici, která vybírá ze všech podstatných atributů entit subsumovaných v konceptu pouze ty podstatné, tedy podle objektivistů není možno ztotožnit s pojmem samým. Definice slouží k tomu, aby člověk uchoval koncept v mentálně zvládnutelné formě, pojem však přijetím krátké (zjednodušující) definice neztrácí ostatní charakteristiky. Tato tvorba pojmů je podle objektivistů hierarchická (str.37): " Přímou ze smyslového vnímání vytváříme pojmy prvního řádu - kámen, strom, červená, modrá, atd. Z méně abstraktních pojmů vytváříme prostřednictvím opakování diferenciaci a integrace pojmy více abstraktní. Integrujeme-li skupiny pojmů hierarchicky do širších a širších skupin, dosáhneme nakonec nejabstraktnějšího pojmu, kte-rého můžeme dosáhnout. Je jím pojem existence. Pojmy existence, identita a vědomí jsou pojmy axiomatickými." Pojmy existence, identita a vědomí mají v objektivistické teorii klíčový význam, neboť vyjadřují primární absolutní fakta, na kterých spočívá veškeré naše poznání. "Axiomatické pojmy nelze dokázat, a je iracionální se o to pokoušet. Proč? Protože axiomatické pojmy jsou tím, co umožňuje vůbec něco dokazovat. Něco dokázat totiž znamená odvodit něco z něčeho - identifi-kovat kauzalitu. ... Jakýkoli pokus o zpochybnění axiomatických pojmů je nevyhnutelně zároveň jejich implicitním akceptováním, tedy kontradikcí. (str. 37)" Pojem existence je podle objektivistů primární, pojmy vědomí a identita jsou sekundární, neboť již implicitně obsahují vlastní existenci. Platnost axiomatických pojmů plyne bezprostředně ze smyslového vnímání reality a nemusí proto být odvozována nepřímou pomocí hierarchického řetězce méně abstraktních pojmů. "Chceme-li se rychle přesvědčit, zda nějaký člověk, který používá vysoce abstraktní pojmy jako rozum, svoboda, pravda, právo apod., ví, o čem mluví, ... musíme začít od zjištění jeho pozice vůči axiomatickým pojmům. Zjistíme-li, že ... se snaží popřít existenci nebo naši schopnost ji poznat, je evidentní, že takový člověk je obětí obrovské kontradikce a že celý systém jeho argumentace, pokud nějakou má, je pověstným domečkem z karet, který se dříve nebo později musí zbourat. (str. 38)" A dále: "Koncept existence obsahuje vše, co je nezávislé na vůli člověka - všechny entity (včetně člověka), jejich vlastnosti a příčinné vztahy mezi nimi. Je integrací všeho, co existuje, kdy existovalo a bude existovat. Existence znamená nezměnitelnou metafyzickou realitu. Nezměnitelnost vyplývá z iden-tity. Nezměnitelnost neznamená, že objekty reality nelze měnit na objekty jiné. Nezměnitelnost znamená, že entity, vztahy mezi nimi a kauzální závislosti jsou takové jaké jsou a nemohou být jiné." Neodpustím si na tomto místě poznámku, že v podstatě tak, jak byl výše charakterizován pojem existence, je v moderní teologii definován pojem boha, který naopak J.Kinkor (jak uvidíme dále), prohlašuje za pojem arbitrární (tj. utvořený z ničeho, proto neplatný). Takto utvořený pojem existence však nic nevypovídá o podstatě existence (či identity) jakéhokoli jednotlivého v realitě existujícího objektu. Identita jednotlivostí není nezměnitelná, jak tvrdí objektivisté. Kdyby tomu tak skutečně bylo, neexistovaly by žádné dějiny v pravém slova smyslu, žádný evoluční vývoj entit a vazeb mezi nimi.

"Zatímco konceptuální lidské vědomí - jako volní schopnost - je nezměnitelnou realitou, výsledek použití lidského vědomí je produktem volby a není nezměnitelnou metafyzickou realitou, protože znamená výběr z více variant. To, co člověk vytvořil nebo vymyslel, vytvořit a vymyslet nemusel. Protože člověk - jako jakákoli jiná entita - má svou identitu, je nutné všechno, co vytvoří nebo vymyslí, hodnotit ve vztahu k jeho identitě. Jakákoli mentální či fyzická činnost člověka - od myšlenky vyrobit luk a šíp až po komplexní společenskopolitické uspořádání - je jeho volbou. Alternativa (varianta) kterou člověk volí, může a nemusí být v souladu s identitou člověka, tj. se vše-mi nezbytnými k jeho existenci. Vše, co člověk činí (volí), je třeba podrobit testu, zda je v souladu s nezměnitelnou metafyzickou realitou, tj. s nevyhnutelnými atributy života člověka - jako člověka. Životem člověka přitom nemyslíme jen život toho člověka, jehož volbu podrobujeme zmíněnému testu, nýbrž život jakéhokoli člověka, protože volba jednoho člověka může mít v kontextu společnosti vliv na život člověka jiného. Je-li v důsledku lidské volby násilím zabráněno druhému člověku v jeho volbě, dostává se tento člověk do metafyzicky nesmiřitelného konfliktu. Volba je jeho ná-strojem poznání, jednání a tedy předpokladem jeho přežití, a on chce přežít. Je zbaven možnosti využít atributu, který jej činí člověkem - atributu volby. Přestává být člověkem. (str. 39-40)" Výše uvedené řádky jsou klíčové pro uspořádání společnosti, které J.Kinkor obhájí v druhé části své knihy, a které je povětšinou velmi blízké mé vlastní představě, a proto je mi velmi líto, že musím na tomto místě konstatovat, že citovaná filozofická argumentace bohužel není nevyvratitelným pilířem (za který ji její autor považuje), který by definitivně obhájil nezbytnost maximální svobody jednotlivce a nesprávnost a nemorálnost snahy o co možná nejrozsáhlejší a nejpodrobnější regulaci jeho života státem či jinými korporacemi vybavenými donucovacími pravomocemi. Je patrné již na první pohled, že citovaná úvaha je vnitřně rozporná. Na počátku hovoří o nezměnitelnosti identity člověka, a na konci nám tvrdí, že násilí tuto identitu mění. Již dříve jsme ukázali, že objektivismus bohužel neobjevil žádnou absolutní bázi, která by umožňovala objektivně testovat správnost volby jedince, resp. určovat, zda jeho konkrétní jednání je jednoznačně správné či nesprávné. Tvzení, že: "Umíme-li vystopovat logický řetězec odvození každého pojmu zpět k realitě, kterou vnímáme našimi smysly, aniž bychom se dopustili při odvozování jakéhokoli rozporu (včetně rozporů se vše-mi ostatními pojmy a relevantními znalostmi o dané oblasti poznání), je tento pojem vytvořen sprá-vně a stává se jednotkou poznání, kterou můžeme využít k dalšímu poznání. (str. 40)", zní sice hezky, ale není bohužel k ničemu, neboť naše smysly nedokáží realitu objektivně identifikovat, a nelze tedy říci, že takto vytvořený pojem v souladu s objektivní realitou opravdu je.

Na závěr tohoto pojednání se ještě zastavíme u, podle objektivistické definice, neplatných pojmů. "Pojem, při jehož odvozování ze smyslově pozorované reality došlo k logické kontradikci, je falešný (nepravdivý) Pojem, který není odvozen z ničeho, je arbitrární, což znamená, že kdokoli si může vymyslet jakýkoli jeho obsah. Arbitrární pojem je mnohem nebezpečnější než pojem faleš-ný. ... Falešný pojem lze logicky vyvrátit, protože chyba nastala při jeho odvozování z reality jako absolutní báze, ze které můžeme tvorbu konceptu kdykoli zpětně prověřit. Arbitrární pojem vyvrá-tit nemůžeme, protože vyvrátit pojem znamená právě a pouze odvolávat se na realitu. Arbitrárnímu konceptu v realitě nic odporovat nemůže, protože na realitě není vystaven. Arbitrárními pojmy jsou např. klíčové koncepty, kterými operuje víra (zejména pojem "bůh"). Mysticismus je únikem před potřebou člověka identifikovat absolutní bázi poznání. Je-li konceptuální poznání volbou, je třeba najít kritérium správnosti volby. Takovým kritériem nemůže být nic, co je opět volbou. Musí to být základ, který leží mimo lidskou volbu. Mysticismus se tváří, že takovou absolutní bázi pos-kytuje, avšak ve skutečnosti se odpovědnosti

za její identifikaci naivně vyhýbá. Absolutnost, kterou nabízí, spatřuje mysticismus právě ve skutečnosti, že arbitrární pojmy a myšlenky, které produkuje, nelze vyvrátit. Takové pojetí absolutnosti je však fatálním omylem. Ona absolutní báze poznání, kterou člověk ke svému přežití potřebuje, nespočívá v nevyvratitelnosti jeho idejí, nýbrž v jejich dokazatelnosti - tedy odvoditelnosti z něčeho, co není předmětem volby. Absolutní konečnou bází pojmů, idejí a principů není a nemůže být žádný výtvar člověka. Nemůže to tudíž být ani žádná idea - tím pádem ani bible či jiné písmo. To, co člověk vytvořil svým volným aktem, vytvořit nemu-sel. Absolutní je pouze metafyzická realita, kterou identifikujeme našimi smysly a kterou nejobecněji vyjadřují pojmy existence, identita a kauzalita. Mnohé lidské výtvary poznáváme také smyslo-vě, avšak metafyzickou realitou nejsou ony samy, nýbrž přírodní látky, ze kterých byly vytvořeny, a kauzality, které v procesu jejich tvorby člověk využil. Prostřednictvím arbitrárních pojmů a před-stav nelze obhájit žádný etický ani společenský systém, existenci státu, nic. (str. 41-42)"

S těmito tvrzeními nemohu v zásadě než souhlasit, musím však jedním dechem dodat, že se do písmene vztahují i na objektivismus samotný, neboť ani jemu se nepodařilo, jak jsem ukázal již dříve, najít onu absolutní bázi, která by byla měřítkem pro správnou tvorbu pojmů. Objektivisté, jako ostatně již i mnozí před nimi, podlehli mylné iluzi, že všechno lze dokázat za pomoci pravidel formální logiky. Bohužel však tomu tak není (viz Gödelův teorém o neúplnosti každého dostatečně výrazově bohatého formalizovaného systému). Svět (realita) prostě není konzistentně logický, jak si to představují objektivisté. Tuto vnitřní rozpornost systémů vyšší logiky můžeme dokumentovat třeba na příkladu ontologického důkazu boží existence sv. Anselma z Canterbury, který byl později přeformulován Descartesem a v této verzi pak přepsán do jazyka formální logiky Gödelem. Podle tohoto důkazu nejenže bůh nutně musí existovat, ale navíc musí být nutně (a pouze) dobrý (tj. mít všechny dobré vlastnosti). Jak bůh, tak dobro, jsou však podle objektivistů (kteří vše odvozují ze smyslově vnímané reality podle pravidel formální logiky) pojmy arbitrární a tudíž neplatné.

Myslím, že předložená úvaha, byť nepříliš rozsáhlá, již dostatečně jasně ukázala hlavní slabé stránky objektivistické teorie pojmů, a že již není nezbytně nutné rozvíjet ji dále ještě podrobněji. Objektivismus (stejně jako jím kritizovaný mysticismus), bohužel neodhalil žádnou absolutní bázi, k níž by bylo možno vztahovat lidské poznání. Řešení, které přináší, totiž ztotožnění smyslového vnímání s identifikací pojmů je, alespoň v té míře, jak to učinili objektivisté, pouhou iluzí, jak jsem ostatně ukázal výše. Objektivismus staví na naivním konceptu logické bezspornosti reálného světa, zcela dogmaticky odmítá argumentaci jiných filozofických směrů s poukazem na to, že pravda je (logicky musí být) pouze jedna, a to ta jejich - objektivistická - neboť ta je postavena na formálně logicky správném odvozování pojmů z absolutní, smysly identifikované reality. Objektivisté tak žijí ve stejné mylné víře, jako ty filozofické směry, které tak tvrdě kritizují.

Příloha 1.

(obsah citované knihy Trh a stát od J. Kinkora)

Předmluva. 5

Úvod - od kolektivismu ke kolektivismu. 9

I. Filozofie - klíč ke svobodné společnosti. 14

K čemu je kompetentní ekonomie? 14

Vztah politické ekonomie a praktické politiky. 23

Co je úkolem filozofie? 29

Pojem -základ poznání a nástroj k přežití. 32

Morálka. 48

Právo. 54

Svoboda. 57

Trh. 60

Stát. 62

Ústavní právo. 65

II. Konceptuální pasti kolektivismu. 67

Veřejný prospěch. 68

"Černobílé vidění" a pluralita. 73

Solidarita. 75

Sociálně tržní hospodářství. 77

Tržně konformní státní zásah. 79

III. Jménem "veřejného prospěchu" a "solidarity" 81

Vzdělání a školství. 81

Zdravotnictví. 86

Sociální péče. 95

Regulace vysílání. 99

Státní licencování a profesní komory. 103

Stát a církev. 106

Decentralizace, nebo deregulace? 109

IV. Má stát někoho podporovat? 112

Posedlost růstem. 112

Průmyslová a proexportní politika. 115

Strašák nezaměstnanosti. 118

Státní zakázky. 121

Proti hospodářské soutěži. 122

V. Fiskální a měnová politika. 129

Funkce fiskální politiky. 129

Daňový systém. 133

Výdaje musí předcházet. 137

Daně a místní rozpočty. 140

Mimorozpočtové veřejné financování. 143

Daňová asignace: popření smyslu daní. 147

Fiskální vyrovnanost a veřejný dluh. 150

Fiskální deficit a ekonomická metodologie. 156

Vyrovnanost rozpočtu jako ústavní princip. 158

Měnová politika. 161

VI. Evropská unie 165

Bašta evropského kolektivismu. 165

Máme vstoupit? 168

Závěr 171